

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ
СПРАВ
ФАКУЛЬТЕТ № 2
КАФЕДРА ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА**

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни «Господарське право» вибіркових компонент освітньої
програми першого рівня вищої освіти
(Облік і оподаткування (Облікова аналітика)
Accounting and taxation (Accounting analytics)
галузь знань – 07 Управління та адміністрування; спеціальність – 071 Облік і
оподаткування; спеціалізація – Поліцейські)

за темою № 4: Загальна характеристика суб'єктів господарювання

Харків (Вінниця) 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
ХНУВС
Протокол від 25.09.2023 № 8

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 2
ХНУВС
Протокол від 29.08.2023 № 7

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 22.09.2023 № 8

Розглянуто на засіданні кафедри трудового та господарського права
факультету № 2 ХНУВС(протокол від 28.08.2023 № 8)

Розробники:

1. Завідувач кафедри трудового та господарського права факультету № 2 ХНУВС, доктор юридичних наук, професор **Мельник К.Ю.**
2. Старший викладач кафедри трудового та господарського права факультету № 2 ХНУВС, кандидат юридичних наук **Яценко Т.П.**
3. Кандидат юридичних наук, доцент **Коваленко К.В.**

Рецензенти:

1. Професор кафедри цивільного права і процесу Донецького національного університету імені Василя Стуса, доктор юридичних наук, доцент **Амелічева Л.П.**
2. Декан факультету № 4 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор **Марчук М.І.**

План лекції

1. Поняття та види суб'єктів господарських правовідносин.
2. Фізичні особи-підприємці як суб'єкти господарювання.
3. Юридичні особи як суб'єкти господарювання: поняття і види.
4. Обмеження, які встановлені щодо заняття підприємницькою діяльністю, встановлені стосовно окремих фізичних та юридичних осіб.
5. Правове становище інших учасників відносин у сфері господарювання.

Рекомендована література:

Основна:

1. Господарське право України: навч. посіб.: у 2 ч. Ч. 1; за заг. ред. О. П. Гетьманець, Ю. М. Жорнокуя, О. М. Шуміла / О. П. Гетьманець, Ю. М. Жорнокуй, О. М. Шуміло та ін. – К.: Хай-Тек Прес. 2014. – 368 с.
2. Господарське право України : підручник у 2-х ч., Ч. 2 / Андрєєва О. Б., Гетманець О.П., Гришина І.І. та ін., – Х.: Харк.нац.ун-т внутр. справ, 2014. – 368 с.
3. Конституція України від 28.06.96 р. // Урядовий кур'єр. – 1996. Липень. – № 129-130.
4. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003 – № 18 (16.02.2003). – № 19-20, № 21-22, Ст. 144 (документ 436-IV, чинний, поточна редакція від 19.08.2022).
5. Господарсько-процесуальний кодекс // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 6 (11.02.92). – Ст. 56 (документ 1798-XII, чинний, поточна редакція від 07.05.2022).
6. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 3 (16.01.2003) № 40–44, Ст. 356 (документ 435-IV, чинний, поточна редакція від 01.08.2022).
7. Податковий кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 12 (02.12.2010). – № 2755-VI.
8. Верховна Рада України; Закон від 06.02.2018 № 2275-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2018. – № 13. – ст.69.
9. Про господарські товариства: Верховна Рада України; Закон від 19.09.1991 № 1576-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 49. – Ст. 682.

Додаткова:

10. Господарське право: підручник / Д.В. Задихайло, В.М. Пашков, Р.П. Бойчук та ін.; за заг. ред. Д.В. Задихайло, В.М. Пашкова. – Х. : Право, 2012. – 696 с.
11. Господарське право : навч. посіб. для підготовки до іспитів / В. С. Мілаш. – Х. : Право, 2017. – 327 с.

12. Апаров А.М., Онищенко О.М. Господарське право України. Підручники та навчальні посібники. Том 1: Загальна частина – К: Видавництво «Істина», 2016. – 452 с

13. Господарське право : навч. посіб. для підготовки до іспитів / В. С. Мілаш. – 3-тє вид., змін. – Х. : Право, 2016. – 332 с.

14. Апаров А.М., Онищенко О.М. Господарське право України. Підручники та навчальні посібники. Том 1: Загальна частина – К: Видавництво «Істина», 2016. – 452 с.

15. Господарське право : практикум. - Харків : Право, 2018. - 591 с.

16. Актуальні проблеми господарського права (Особлива частина) : навч. посіб.. - Київ : Ліра-К, 2018. - 798 с.

17. Господарське право : підручник. - Одеса : Фенікс, 2018. - 366 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

www.rada.gov.ua – сайт Верховної Ради України.

www.kmu.gov.ua – сайт Кабінету Міністрів України.

www.nbuv.gov.ua – електронний каталог Національної бібліотеки України ім. Вернадського.

www.library.ukma.kiev.ua – електронний каталог наукової бібліотеки НаУКМА.

<http://dspace.univd.edu.ua/xmlui> - інституційний репозитарій Харківського національного університету внутрішніх справ.

Текст лекції

1. Поняття та види суб'єктів господарських правовідносин

Питання щодо визначення суб'єктного складу господарських правовідносин є досить складним та однозначно невирішеним і в чинному законодавстві, і в науці господарського права. Це може бути викликано як застосуванням різних категорій в ГК України, а саме: «учасники відносин у сфері господарювання» (ст. 2), «суб'єкти господарювання» (ст. 55), так і різночитаннями досліджуваної категорії правознавцями. Тому слушно виникає питання: яку ж категорію доцільно застосовувати з метою з'ясування всього спектра господарських правовідносин?

Згідно зі ст. 2 ГК України учасниками відносин у сфері господарювання є суб'єкти господарювання, споживачі, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією, а також громадяни, громадські та інші організації, які виступають засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності.

Основними учасниками відносин у сфері господарювання виступають саме суб'єкти господарювання. Згідно із ч. 1 ст. 55 ГК України суб'єктами господарювання визнаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством.

На підставі аналізу норм ЦК України також можливо виділити коло осіб, які підпадають під термін «суб'єкт господарювання», а саме: фізичні особи – підприємці (глава 5 ЦК України); юридичні особи приватного права (підприємницькі товариства, а в деяких випадках і непідприємницькі товариства та установи) (статті 81, 84–86 ЦК України). ГК України, виходячи зі змісту його ч. 2 ст. 55, розрізняє такі суб'єкти господарювання:

- господарські організації – юридичні особи, створені відповідно до ЦК України, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до ГК України, а також
- інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку;
- громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці.

Значить, можна констатувати, що чинне законодавство не містить поняття «суб'єкт господарських правовідносин». Натомість мають місце такі юридичні категорії, як «учасники господарських правовідносин», «суб'єкти господарювання», «суб'єкти підприємницької діяльності» та ін. В той же час у науці господарського права існує думка про тотожність категорій «суб'єкти господарського права» й «учасники господарських відносин». Проте висловлена і протилежна думка, за якою поняття учасника правовідносин є вужчим, ніж поняття суб'єкта права; воно дає змогу лише охарактеризувати відповідний аспект реального буття суб'єкта права, тобто його участь у конкретних суспільних правовідносинах.

Отже, суб'єкт права – це особа, яка має правосуб'єктність, тобто особа, яка потенційно здатна бути учасником правовідносин; суб'єкт правовідносин – це реальний учасник правових відносин. Можна повністю погодитися з думкою В.С. Мілаш про те, що характер співвідношення категорій «суб'єкт господарського права» й «учасник господарських відносин» можна визначити таким чином: кожен учасник будь-якого різновиду господарських правовідносин є суб'єктом господарського права, однак не кожен суб'єкт господарського права може бути учасником усіх без винятку господарських правовідносин.

На підставі викладеного можна стверджувати, що законодавець в контексті закріплення правового становища суб'єктів господарювання акцентує увагу на двох категоріях суб'єктів – юридичних особах та фізичних особах, які отримали статус підприємця. Зазначені категорії, за ГК України, охоплюються поняттям «суб'єкт господарювання».

Посилаючись на те, що суб'єкти господарського права – це учасники відносин у сфері господарювання, які організують і здійснюють господарську діяльність, реалізуючи при цьому свою господарську компетенцію, або споживають результати такої діяльності, В. С. Щербина виділяє такі їх ознаки:

- 1) цей суб'єкт є учасником господарських відносин;
- 2) він безпосередньо здійснює господарську діяльність, тобто діяльність у сфері суспільного виробництва, спрямовану на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність (цим суб'єкт господарювання відрізняється від органів державної влади та місцевого самоврядування, які, за ч. 1 ст. 8 ГК України, не є суб'єктами господарювання);
- 3) він наділений господарською компетенцією (сукупністю господарських прав і обов'язків), яку реалізує під час здійснення господарської діяльності;
- 4) суб'єкт господарювання має відокремлене від інших суб'єктів (у тому числі й від власника) майно;
- 5) суб'єкт господарювання несе відповідальність за своїми зобов'язаннями у межах закріпленого за ним майна, крім випадків, передбачених законодавством.

У сучасних ринкових умовах важливою є чітка класифікація суб'єктів господарювання за певними ознаками.

Залежно від форми власності розрізняють:

- 1) суб'єкти, засновані на приватній формі власності, до яких належать індивідуальні підприємці, приватні підприємства;
- 2) суб'єкти, засновані на колективній формі власності: господарські товариства, виробничі кооперативи, добровільні господарські об'єднання, унітарні підприємства, створені кооперативами, господарськими товариствами, громадськими та релігійними організаціями;
- 3) суб'єкти, засновані на державній формі власності: державні та казенні підприємства, державні господарські об'єднання, господарські міністерства і відомства.

Залежно від характеру здійснюваної діяльності розрізняють:

- 1) суб'єкти господарювання, які безпосередньо здійснюють господарську діяльність (індивідуальні підприємці, підприємства, виробничі кооперативи, більшість господарських товариств, комерційні банки);
- 2) суб'єкти господарювання, які здійснюють керівництво господарською діяльністю, в тому числі організацію такої діяльності (господарські міністерства і відомства, органи місцевого самоврядування та їх виконкоми, господарські об'єднання, промислово-фінансові групи, власники майна підприємств, фондові біржі, Національний депозитарій України).

Крім поділу суб'єктів господарювання, здійсненого в ч. 2 ст. 55 ГК України, залежно від форми власності (і відповідно сектора економіки) суб'єкти господарювання поділяються на дві групи:

- суб'єкти господарювання державного сектора економіки і

- суб'єкти господарювання комунального сектора економіки. Проте не зовсім зрозуміло, до якої групи вчений відносить суб'єктів господарювання приватного сектора економіки.

Отже, вважаємо, що суб'єктами господарських правовідносин є юридичні особи та фізичні особи – підприємці. Хоч а це й підхід може мати й опонентів. Зокрема, В. С. Щербина зазначає, що практика господарювання свідчить, що понять «юридична особа» і «фізична особа» (так само, як і понять «товариство» й «установа»), якими цілком може задовольнитися цивільне законодавство в регулюванні особистих немайнових та майнових відносин, виявляється зовсім недостатньо для багатоманітного господарського життя, учасники якого виконують різні завдання в різних сферах і галузях господарювання, для чого (з урахуванням економічного характеру їх діяльності) наділяються різними за обсягом правами та обов'язками, що вирізняють їх з-поміж інших учасників господарських відносин.

2. Фізичні особи – підприємці, як суб'єкти господарювання.

Згідно зі ст. 42 Конституції України кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Загальне правило встановлює рівність кожного на заняття підприємництвом, тобто законодавець, надаючи праву на заняття підприємництвом конституційний ранг, тим самим визначився і з підприємницькою правоздатністю. Закріплюючи в указаній вище статті Конституції право «кожного» на заняття підприємництвом, законодавець мав на увазі саме фізичних осіб. Отож можна погодитися з думкою Р. Б. Шишки, що першосуб'єктом і переважним носієм підприємницької правоздатності визнається людина, тобто фізична особа. Для характеристики підприємців у нормативних актах використовується різна термінологія. У ЦК України зазначається категорія «фізична особа – підприємець», в той час як у ГК України (ч. 2 ст. 55) – «громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці».

Однак доцільним є використання саме терміна «фізична особа – підприємець», оскільки, по-перше, ЦК України визначає загальні засади приватних відносин, основною складовою яких є майнові відносини, а господарсько-виробничі відносини є також майновими відносинами та є складовою частиною господарських правовідносин. По-друге, публічний статус суб'єкта господарювання не має істотного значення для більшості приватних відносин, які виникають під час здійснення ним господарської діяльності, що повною мірою стосується і господарсько-виробничих правовідносин.

Правовому становищу громадянина як суб'єкта господарювання присвячена ст. 128 ГК України – «Громадянин у сфері господарювання». Згідно із зазначеною статтею громадянин визнається суб'єктом господарювання у разі здійснення ним підприємницької діяльності за умови його державної реєстрації як підприємця без статусу юридичної особи відповідно до ст. 58 ГК України.

Єднальною ланкою між конкретною особою, яка вступає у конкретні правовідносини, та її правовим статусом є правосуб'єктність, тобто сукупність

установлених законодавством і набутих у господарських правовідносинах прав та обов'язків у сфері господарювання. Фізичні та юридичні особи є учасниками широкого кола відносин, що охоплюються предметом правового регулювання тієї чи іншої галузі. Кожна із таких галузей права визначає свій різновид правосуб'єктності щодо означеного суб'єкта як учасника відносин, що охоплюються її правовим впливом. Слід зауважити, що цивільна право- та дієздатність і господарська право- та дієздатність співвідносяться як загальне та спеціальне. Положення чинного ГК України встановлюють щодо суб'єктів господарювання спеціальну правосуб'єктність, яку розглядають як синонім терміна «господарська компетенція» (ч. 1 ст. 55, ч. 1 ст. 207 ГК України). Господарська компетенція як необхідний елемент правосуб'єктності, на думку І. В. Єршової, означає сукупність прав, якими наділений суб'єкт відповідно до закону й установчих документів, а в деяких випадках – на підставі ліцензії. В подальшому автор акцентує увагу на необхідності виділення загальної, обмеженої, спеціальної і виключної господарської компетенції. Через поняття господарської компетенції в теорії господарського права розкривається господарська правосуб'єктність суб'єкта господарювання. Господарська правосуб'єктність передбачає здатність особи бути учасником господарських правовідносин, що виникають у процесі безпосереднього здійснення господарської діяльності, в тому числі з приводу встановлення організаційних зв'язків між елементами господарської інфраструктури.

У праві на підприємницьку діяльність всі є рівними, але не в способах його реалізації. Для того, щоб фізична особа набула можливості займатися підприємництвом (оскільки положення ст. 55 ГК України закріплюють норму про фізичну особу – підприємця як суб'єкта господарювання), вона повинна мати повну правосуб'єктність, особливо це стосується дієздатності. Це викликано необхідністю вчинення юридично значущих дій і можливістю застосування повної майнової відповідальності в порядку, передбаченому законом чи договором.

Тому можливість фізичної особи здійснювати підприємницьку діяльність, тобто бути суб'єктом такої діяльності, пов'язана з набуттям саме повної цивільної дієздатності та з державною реєстрацією, що передбачено у ч. 1 ст. 50 ЦК України. Згідно зі ст. 34 ЦК України повної цивільної дієздатності набуває фізична особа з досягненням повноліття або з укладенням шлюбу до повноліття. Причому в разі припинення шлюбу до досягнення фізичною особою повноліття чи у разі визнання шлюбу недійсним з підстав, не пов'язаних з протиправною поведінкою неповнолітньої особи, набута нею повна цивільна дієздатність зберігається.

Крім того, згідно із ст. 35 ЦК України повна цивільна дієздатність може бути надана фізичній особі, яка досягла 16 років і працює за трудовим договором, а також неповнолітній особі, яка записана матір'ю або батьком дитини. У цьому випадку надання повної цивільної дієздатності відбувається за рішенням органу опіки та піклування за заявою заінтересованої особи за письмовою згодою батьків або піклувальника, а в разі відсутності такої згоди повна цивільна дієздатність може бути надана за рішенням суду. Також цією

статтею передбачено можливість надання повної цивільної дієздатності за умови досягнення фізичною особою 16 років і бажання займатися підприємницькою діяльністю. За наявності письмової згоди на це батьків (усиновлювачів), піклувальника або органу опіки та піклування така особа може бути зареєстрована як підприємець. У цьому разі фізична особа набуває повної цивільної дієздатності з моменту державної реєстрації її як підприємця.

Ця норма фактично дублюється нормою ст. 18 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань», у якій зазначено, що якщо заявником є фізична особа, яка досягла шістнадцяти років і має бажання займатися підприємницькою діяльністю, до комплексу документів для проведення державної реєстрації також необхідно додати нотаріально посвідчену письмову згоду батьків (усиновлювачів) або піклувальника, або органу опіки та піклування.

Господарська дієздатність полягає у здатності суб'єкта господарювання своїми діями набувати для себе прав і самостійно їх здійснювати, а також у здатності своїми діями створювати для себе обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання. Тому держава повинна визнати фізичну особу – підприємця суб'єктом владно-розпорядчої діяльності, оскільки деякі публічні обов'язки (наприклад сплатувати податки і т. ін.) виникають лише у випадку реалізації підприємницької правоздатності.

Динамічний характер господарської правосуб'єктності також виявляється і в тому, що вона визначається на момент вступу в правовідносини. Так, здатність бути стороною того чи іншого господарського договору встановлюється на момент укладення такого договору конкретним суб'єктом.

Однією з основних передумов набуття фізичною особою господарської правосуб'єктності є її державна реєстрація як підприємця (ч. 2 ст. 50 ЦК України та ч. 1 ст. 128 ГК України), яка і буде моментом виникнення у цієї фізичної особи господарської право- та дієздатності, а в деяких випадках – отримання ліцензії. Варто погодитися з В. С. Мілаш, що патентування як самостійний елемент механізму легалізації господарської (підприємницької) діяльності в жодному разі не впливає на наявність чи відсутність у сторони господарсько-договірної правосуб'єктності.

Підприємницьку діяльність громадянин може здійснювати:

- самостійно (отримавши статус підприємця);
- із залученням найманої праці чи без такого;
- самостійно або спільно з іншими особами.

Здійснюючи підприємницьку діяльність, громадянин-підприємець зобов'язаний:

- у передбачених законом випадках і порядку одержати ліцензію на здійснення певних видів господарської діяльності;
- повідомляти органи державної реєстрації про зміну його адреси, зазначеної в реєстраційних документах, предмета діяльності, інших суттєвих умов своєї підприємницької діяльності, що підлягають відображенню у реєстраційних документах;

- додержуватися прав і законних інтересів споживачів, забезпечувати належну якість товарів (робіт, послуг), що ним виготовляються, додержуватися правил обов'язкової сертифікації продукції, встановлених законодавством;

- не допускати недобросовісної конкуренції, інших порушень антимонопольно-конкурентного законодавства;

- вести облік результатів своєї підприємницької діяльності відповідно до вимог законодавства;

- своєчасно надавати податковим органам декларацію про майновий стан і доходи (податкову декларацію), інші необхідні відомості для нарахування податків та інших обов'язкових платежів; сплачувати податки та інші обов'язкові платежі в порядку і в розмірах, установлених законом.

Майнова відповідальність фізичної особи – підприємця є повною. Фізична особа – підприємець відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з її підприємницькою діяльністю, усім своїм особистим майном (ч. 1 ст. 52 ЦК України, ч. 2 ст. 128 ГК України), однак якщо вона перебуває у шлюбі, – то і часткою у праві спільної сумісної власності подружжя, яка належатиме їй у разі поділу цього майна (ч. 2 ст. 52 ЦК України), за винятком майна, на яке відповідно до законодавства не може бути звернено стягнення. Перелік видів майна фізичних осіб, на яке не може бути звернено стягнення за виконавчими документами, встановлений чинним законодавством.

Підставами припинення підприємницької діяльності фізичної особи – підприємця є:

- власне бажання особи;
- її смерть;
- у примусовому порядку, за рішенням відповідного органу.

3. Юридичні особи, як суб'єкти господарювання: поняття і види.

Юридична особа – організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку, яка має цивільну правоздатність та дієздатність і може бути позивачем та відповідачем у суді (ст. 80 ЦК України).

Характерними ознаками, які виділяють юридичних осіб серед інших суб'єктів підприємницької діяльності, є такі:

1) наявність організаційної єдності – необхідна умова, що дає можливість волю засновників перетворити на волю юридичної особи, яка виступає як єдине ціле, а надалі знаходить свій вираз у чіткій внутрішній структурі, у конкретному підпорядкуванні органів управління, в регламентації відносин між структурними підрозділами;

2) наявність відокремленого майна, яке формується з майна його засновника (засновників) під час створення юридичної особи. Практичне значення майнової відокремленості полягає в тому, що, по-перше, юридична особа стає суб'єктом права, що дозволяє виступати їй в господарському обороті; а по-друге, це тягне за собою розподіл відповідальності засновників (учасників) і юридичної особи за своїми зобов'язаннями;

3) виступ у господарському обороті від свого імені. Від свого імені юридична особа набуває майнових та особистих немайнових прав і несе

обов'язки, вступаючи в різні цивільно-правові та господарсько-правові відносини з іншими юридичними та фізичними особами. Однак межі відповідної участі залежать від мети створення юридичної особи і визначаються цілями її діяльності;

4) самостійна відповідальність. Юридична особа відповідає за своїми зобов'язаннями майном, що належить їй на праві власності (закріплене за нею), якщо інше не встановлено законодавством. Учасник (засновник) юридичної особи не відповідає за зобов'язаннями останньої, а юридична особа не відповідає за зобов'язаннями її учасника (засновника).

Разом з тим законодавством передбачено деякі виключення з цього правила. Так, особи, які створюють юридичну особу, несуть солідарну відповідальність за зобов'язаннями, що виникли до її державної реєстрації. Натомість, згідно зі ст. 96 ЦК України, юридична особа буде відповідати за зобов'язаннями її учасників (засновників), що пов'язані з її створенням, тільки у разі наступного схвалення їх дій відповідним органом юридичної особи;

5) здатність бути позивачем або відповідачем у суді. Широка участь господарських організацій у майнових та особистих немайнових відносинах, можливість покладення на них відповідальності за порушення зобов'язань, заподіяння майнової шкоди іншим особам спричиняють потребу в захисті порушених прав, а у зв'язку з цим і необхідність звернення з позовом до суду.

З приводу вказаного Н. С. Кузнєцова підсумовує, що юридична особа стає стороною-позивачем або відповідачем у розгляді спору.

Крім наведеного, в юридичній літературі зазначено, що юридичні особи мають ряд індивідуальних ознак: найменування, місцезнаходження, печатку і штампи, поточний та інші рахунки, статутні документи. Однак не всі зазначені ознаки отримали одностайну підтримку в правових джерелах. Так, стосовно рахунку в банках та печатки зазначається, що вони не є істотними, оскільки організація створена і вже існує як юридична особа, то вона за законом повинна звернутися до установи банку із заявою про відкриття рахунку для зберігання своїх коштів і проведення безготівкових розрахунків з іншими організаціями.

Стосовно ж статутних документів варто зазначити, що навряд чи їх можна визнати індивідуальними ознаками юридичної особи в контексті здійснення нею господарської діяльності, оскільки, наприклад, якщо особа діє на підставі модельного статуту, то відмінними елементами його змісту будуть саме найменування, місцезнаходження та склад учасників. Проте дві перші ознаки, як вказано вище, розглядаються як самостійні.

Юридична особа як суб'єкт майнових і особистих немайнових відносин наділяється цивільною право- та дієздатністю. Якщо фізичні особи набувають цивільної правоздатності з моменту свого народження, а повної цивільної дієздатності – лише з досягненням повноліття, то у випадку з юридичною особою цивільні право- та дієздатність виникають одночасно. Згідно із ч. 4 ст. 91 ЦК України правоздатність, а відповідно й дієздатність юридичної особи виникають з моменту її державної реєстрації та внесення відповідного запису до Єдиного державного реєстру.

Однак юридична особа наділяється не тільки так званою загальною правоздатністю, яка передбачена ч. 1 ст. 91 ЦК України і полягає в тому, що юридична особа здатна мати такі самі цивільні права та обов'язки (цивільну правоздатність), як і фізична особа, крім тих, які за своєю природою можуть належати лише людині, а ще й спеціальною господарською правоздатністю.

Спеціальна господарська правоздатність передбачає наявність у юридичної особи таких прав та обов'язків, які відповідають меті і предмету її діяльності, що зазначені у його статутних документах.

Господарська правоздатність передбачає наявність у юридичної особи прав та обов'язків як майнового, так і немайнового характеру. Майнові права та обов'язки можуть виникати з правочинів, передбачених законом, і з правочинів, не передбачених законом, але таких, що йому не суперечать, а також внаслідок заподіяння шкоди іншій особі, придбання або збереження майна за рахунок іншої особи без достатніх підстав. До немайнових прав та обов'язків слід віднести право на найменування, право на знаки для товарів і послуг, право на ділову репутацію, право на комерційну таємницю та інші.

Згідно зі ст. 90 ЦК України юридична особа повинна мати своє найменування. Воно присвоюється юридичній особі в момент її створення і слугує засобом індивідуалізації цієї особи задля того, щоб відрізнити її від інших юридичних осіб. Найменування повинно містити інформацію про організаційно-правову форму юридичної особи, інформацію про характер діяльності. Окрім повного найменування, юридична особа може мати і скорочене. Також ч. 2 цієї статті передбачена можливість для юридичних осіб, що є підприємницькими товариствами, мати комерційне (фірмове) найменування.

Згідно зі ст. 92 ЦК України юридична особа набуває цивільних прав та обов'язків і здійснює їх через свої органи, які діють відповідно до установчих документів та закону. Однак бувають випадки, коли органи управління не створюються, у цих випадках набуття та здійснення прав та обов'язків юридичною особою відбувається через своїх учасників.

Склад органів правління, як правило, залежить від організаційно-правової форми юридичної особи. Однак у будь-якому випадку вони складатимуться щонайменше з двох ланок, а саме вищих органів та органів управління. Вищий орган може бути представлено колегіально, тобто загальними зборами засновників, або одноособово в особі власника майна. Органи управління також поділяються на колегіальні (рада директорів, правління) та одноособові (директор, генеральний директор, президент тощо). Крім вищезазначених, можливе існування контролюючих органів, представлених ревізійною комісією або ревізором, а в певних організаційно-правових формах ще й наглядовою радою.

Юридична особа має право створювати філії, представництва та інші відокремлені підрозділи без створення юридичної особи, що передбачено ст. 95 ЦК України та ч. 5 ст. 55 ГК України. Правовий статус відокремлених підрозділів закріплений у ст. 64 ГК України, ст. 95 ЦК України, п. 2 ст. 3, п. 5 ст. 8 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» тощо.

Поділ юридичних осіб на види можливо здійснити, виходячи з певних критеріїв. Так, за метою, на яку спрямована діяльність юридичної особи, виділяють комерційні та некомерційні підприємства.

Залежно від форми власності розрізняють:

- приватні юридичні особи, що діють на основі приватної власності фізичних осіб чи суб'єкта підприємництва – юридичної особи;
- юридичні особи колективної власності, що діють на основі власності кількох осіб;
- державні юридичні особи, що діють на основі державної форми власності; змішані юридичні особи, що засновані на змішаній формі власності (на базі об'єднання майна різних власників).

Також юридичні особи можливо поділити на види залежно від розміру частки іноземного інвестора в статутному капіталі.

- Виділяють національні юридичні особи, в яких взагалі немає частки іноземного інвестора або ж вона становить менше 10 %;
- юридичні особи з іноземними інвестиціями, якщо в статутному капіталі іноземна інвестиція становить не менш як 10 %;
- іноземні юридичні особи, які створюються і діють за законодавством іноземної держави, тобто є її суб'єктом господарської діяльності.

Залежно від правового режиму майна і порядку здійснення управління юридичні особи поділяються так:

- а) створені фізичною особою;
- б) засновані декількома фізичними особами;
- в) засновані фізичними та юридичними особами;
- г) створені державою; г) створені органами місцевого самоврядування;
- д) засновані іноземними фізичними та/або юридичними особами.

Залежно від виду установчих документів юридичні особи поділяються на:

- юридичних осіб, установчим документом яких є статут;
- юридичних осіб, установчим документом яких є засновницький договір;
- юридичних осіб, установчим документом яких є установчий акт;
- юридичних осіб, установчим документом яких є одноособова заява (меморандум).

За правовим режимом майна юридичні особи поділяються так:

- юридичні особи – власники майна (ними є всі юридичні особи приватного права);
- юридичні особи, які не є власниками майна, проте мають стосовно нього інше речове право (наприклад казенні підприємства, державні акціонерні товариства).

За кількісним складом засновників окремих організаційно-правових форм юридичні особи поділяються на:

- юридичних осіб, що створюються кількома особами (господарські товариства),
- і юридичних осіб, що створюються однією особою, якщо це дозволяється чинним законодавством (наприклад акціонерне товариство може бути створене

однією особою чи може складатися з однієї особи (якщо один акціонер придбає всі акції товариства).

Проте, згідно із ст. 153 ЦК України, акціонерне товариство не може мати єдиним учасником інше підприємницьке товариство, учасником якого є одна особа.

4. Обмеження, які встановлені щодо заняття підприємницькою діяльністю, встановлені стосовно окремих фізичних та юридичних осіб

Норми ГК України та ЦК України не передбачають певного переліку обмежень щодо заняття підприємницькою діяльністю, однак спеціальними нормативними актами певні обмеження все ж таки передбачено. Не допускається заняття підприємницькою діяльністю певних категорій громадян, а саме:

- 1) державних службовців (ст. 32 Закону України «Про державну службу»);
- 2) посадових осіб органів прокуратури (ст. 18 Закону України «Про прокуратуру»);
- 3) військовослужбовців (абз. 4 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»);
- 4) нотаріусів (ч. 2 ст. 3 Закону України «Про нотаріат»);
- 5) посадових осіб органів місцевого самоврядування (наприклад, ч. 4 ст. 12 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»);
- 6) керівників, заступників керівників державних підприємств, установ і організацій, їх структурних підрозділів, а також посадових осіб державних органів, органів місцевого і регіонального самоврядування (ст. 5 Декрету КМ України «Про впорядкування діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, створених за участю державних підприємств»);
- 7) народних депутатів України (ст. 3 Закону України «Про статус народного депутата»);
- 8) суддів (ст. 54 Закону України «Про судоустрій та статус суддів»). Така заборона викликана необхідністю зосередження державних службовців на посадовій діяльності й усунення можливостей для прояву корупції та посадових зловживань. У той же час зазначеним категоріям осіб дозволяється працювати у вільний від роботи час і займатися педагогічною та науковою діяльністю;
- 9) осіб, які не мають підприємницької правоздатності. Це стосується неповнолітніх, за винятком випадків, передбачених законодавством, а також осіб, визнаних у встановленому законом порядку обмежено дієздатними або недієздатними (в останньому випадку заборона діє до моменту відміни рішення суду);
- 10) осіб з індивідуальним правовим статусом. Деякі обмеження пов'язані із застосуванням до особи, яка вчинила злочин, спеціальних заходів захисту інтересів держави та її населення. Так, не можуть отримати статус фізичної особи – підприємця особи, яким у судовому порядку заборонено займатися певними видами діяльності. Наприклад, Кримінальний кодекс України в ст. 210 «Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх

перевищенням» та ст. 212 «Ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)» як санкцію передбачає ... або позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого;

11) Осіб без відповідної освіти і стажу роботи, наявність яких установлена законодавством для окремих видів підприємництва. Так, наприклад, оскільки аудиторська діяльність – підприємницька діяльність, яка включає в себе організаційне і методичне забезпечення аудиту, практичне виконання аудиторських перевірок (аудит) та надання інших аудиторських послуг (ст. 3 Закону України «Про аудиторську діяльність»), то і право на отримання сертифіката мають фізичні особи, які мають вищу економічну або юридичну освіту, документ про здобуття якої визнається в Україні, необхідні знання з питань аудиту, фінансів, економіки та господарського права, досвід роботи не менше трьох років підряд на посадах ревизора, бухгалтера, юриста, фінансиста, економіста, асистента (помічника) аудитора (ст. 10 вказаного Закону).

Певні обмеження щодо впровадження окремих видів діяльності фізичними особами – підприємцями передбачено у ст. 4 Закону України «Про підприємництво». До таких видів діяльності належать:

а) діяльність, пов'язана з охороною окремих особливо важливих об'єктів права державної власності, перелік яких визначається у встановленому

Кабінетом Міністрів України порядку, а також діяльність, пов'язана з проведенням криміналістичних, судово-медичних, судово-психіатричних експертиз та розробленням, випробуванням, виробництвом та експлуатацією ракетносіїв, у тому числі з їх космічними запусками із будь-якою метою, може здійснюватися тільки державними підприємствами та організаціями, а проведення ломбардних операцій – також і повними товариствами;

б) діяльність, пов'язана з виробництвом бензинів, моторних сумішей з добавками на основі біоетанолу, етил третбутилового етеру (ЕТБЕ) та добавок на основі біоетанолу, здійснюється підприємствами, перелік яких визначається КМ України;

в) діяльність, пов'язана з виробництвом біоетанолу, здійснюється суб'єктами господарювання за наявності відповідної ліцензії.

Звернімося до ст. 4, де встановлено обмеження у здійсненні підприємницької діяльності:

Діяльність по виготовленню і реалізації наркотичних засобів, зброї і вибухових речовин, а також по виготовленню цінних паперів і грошових знаків може здійснюватись тільки державними підприємствами, а проведення ломбардних операцій можуть здійснювати також і товариства з розширеною відповідальністю.

Без спеціального дозволу (ліцензії), що видається Радою Міністрів Української РСР або уповноваженим нею органом, не можуть здійснюватись:

1. пошук (розвідка) та експлуатація родовищ корисних копалин;
2. ремонт спортивної, мисливської або іншої зброї;
3. виготовлення і реалізація медикаментів і хімічних речовин;
4. виготовлення пива і вина;

5. виготовлення горілчаних, лікерних та коньячних виробів;
6. виготовлення тютюнових виробів;
7. медична практика;
8. ветеринарна практика;
9. юридична практика;
10. створення та утримання гральних закладів, організація азартних ігор;
11. торгівля алкогольними напоями.

Дозвіл (ліцензія) на здійснення підприємницької діяльності видається Радою Міністрів Української РСР або уповноваженим нею органом у строк не більш як за 30 днів з дня одержання заяви.

Відмова у видачі дозволу (ліцензії) видається в той же строк і є актом письмової форми. Спори про відмову видати дозвіл (ліцензію) розглядає суд або арбітраж.

В обов'язки підприємства входить проведення природоохоронних заходів, у томі числі рекультивація земель і відновлення лісів після їх використання, які сприяють зменшенню викликаних виробництвом негативних дій на навколишнє середовище. Фінансування цих заходів здійснюється за рахунок коштів підприємства.

Підприємство відповідає за раціональне використання усіх природних ресурсів і відшкодовує витрати на відновлення та охорону природних ресурсів. Окрім обмежень, передбачених ст. 4 Закону України «Про підприємництво», спеціальними законами фізичним особам – підприємцям також забороняється займатися певними видами діяльності, зокрема:

1) здійснювати діяльність, пов'язану з організацією телебачення і радіомовлення (Закон України «Про телебачення і радіомовлення»);

2) займатися космічною діяльністю (Закон України «Про космічну діяльність»);

3) здійснювати операції з металобрухтом (ст. 4 Закону України «Про металобрухт»);

4) здійснювати діяльність, пов'язану з наданням послуг загальної середньої та вищої освіти (Закон України «Про загальну середню освіту», Закон України «Про вищу освіту»);

5) займатися концесійною діяльністю щодо будівництва та експлуатації автомобільних доріг (ст. 1 Закону України «Про концесії на будівництво та експлуатацію автомобільних доріг»).

Обмеження щодо заняття підприємницькою діяльністю можуть бути встановлені судом, який може обмежити особу в занятті видом підприємницької діяльності на певний строк, визначений вироком. У тому випадку, якщо особу було засуджено за вчинення крадіжки, хабарництва або іншого корисливого злочину і вона має непогашену судимість, ця особа не може бути зареєстрована як суб'єкт господарювання, виступати співзасновником підприємств, а також займати керівні посади чи посади, пов'язані з матеріальною відповідальністю в підприємницьких товариствах.

Деякі види підприємницької діяльності потребують наявності спеціального дозволу у вигляді ліцензування, який засвідчує право суб'єкта підприємницької

діяльності чи його структурного (відокремленого) підрозділу займатися певними видами підприємницької діяльності. Перелік видів діяльності, які підлягають ліцензуванню, передбачено у ЗУ «Про ліцензування видів підприємницької діяльності».

5. Правове становище інших учасників відносин у сфері господарювання

Незважаючи на те, що ГК України (ст. 2) відносить до учасників відносин у сфері господарювання споживачів, у подальшому їх правове становище в ГК України не визначене, а термін «споживачі» вживається в Кодексі, як правило, тоді, коли йдеться про захист їх прав та інтересів державою (статті 5, 6, 9, 10, 14, 18, 20 тощо), з чого можна припустити, що в цих випадках поняття «споживач», очевидно, характеризує «публічний» аспект правового статусу особи, на зміст якого справляє свій вплив діяльність суб'єктів господарювання і наслідки цієї діяльності. У приватноправових відносинах, опосередкованих відповідними договорами, ця особа виступає покупцем, замовником, клієнтом тощо.

Так, ЦК України вживає термін «споживач» лише щодо публічних договорів: у загальній щодо публічного договору ст. 633 ЦК України, а також до договору роздрібної купівлі-продажу (ст. 698 ЦК України), договору постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу (ст. 714 ЦК України) та договору побутового підряду (ст. 865 ЦК України), сторонами яких (покупцеві, замовнику, абоненту) надається захист.

У літературі висловлюються протилежні думки щодо змісту терміна «споживачі», вжитого в ст. 2 ГК України. На думку Г. Л. Знаменського, оскільки ГК України не дає визначення цього поняття, слід скористатися тим визначенням, яке міститься в іншому акті господарського законодавства – Законі України «Про природні монополії», ст. 1 якого визначає споживача товарів як фізичну або юридичну особу, що придбаває товар.

Виходячи з цього, стає зрозумілим, вважає автор, що ГК України, назвавши споживачів учасниками відносин у сфері господарювання, має на увазі юридичних осіб – організації, які споживають результати господарської діяльності, незалежно від того, є вони господарюючими чи негосподарюючими суб'єктами. Тому не є учасниками відносин у сфері господарювання споживачі – фізичні особи, права яких визначено Законом України «Про захист прав споживачів».

Протилежну думку висловила Н. О. Саніахметова, яка, коментуючи ст. 2 ГК України, вважає, що споживач визначений у Законі України «Про захист прав споживачів» як фізична особа, яка придбаває, замовляє, використовує або має намір придбати чи замовити продукцію для особистих потреб, безпосередньо не пов'язаних з підприємницькою діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника. Неоднозначно тлумачиться термін «споживач» і в різних статтях ГК України. Так, у контексті статей 44, 76, 267, 269, 275 ГК України під споживачем слід розуміти суб'єкта господарювання або іншого учасника відносин у сфері господарювання. Виходячи зі змісту

статей 128, 178, 180, 277, 407 ГК України, можна говорити про споживача в широкому розумінні – як про учасника господарських відносин, так і про фізичну особу – споживача. І хоч у ГК України є стаття (ст. 39), яка регулює відносини, пов'язані із захистом прав споживачів, проте її включення до глави 3 «Обмеження монополізму та захист суб'єктів господарювання і споживачів від недобросовісної конкуренції», на думку В. С. Щербини, викликає серйозні заперечення, оскільки насправді зазначена стаття містить положення загального характеру щодо захисту прав споживачів, причому в розумінні Закону України

«Про захист прав споживачів», тобто, як зазначає вчений, безвідносно до виду порушень, і жодним чином не пов'язана із захистом прав споживачів від недобросовісної конкуренції. Важливе місце серед учасників відносин у сфері господарювання посідають органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією (в правовій літературі їх запропоновано називати «суб'єкти державного регулювання господарської діяльності».

Згідно з ч. 2 ст. 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Суб'єктами державного регулювання господарської діяльності є, з одного боку, держава в особі її компетентних органів. До того ж варто зауважити, що за нормою ч. 1 ст. 8 ГК України органи державної влади та органи місцевого самоврядування не є суб'єктами господарювання. З іншого боку, суб'єктами державного регулювання господарської діяльності є особи, які здійснюють таку діяльність, – господарські організації та фізичні особи – підприємці. Для розуміння правового становища органів державної влади та органів місцевого самоврядування як учасників відносин у сфері господарювання велике значення мають такі категорії господарського права, як «господарська компетенція», «організаційно-господарські повноваження», «організаційно-господарські відносини» та «організаційно-господарські зобов'язання».

Змістом господарської компетенції органів державної влади та органів місцевого самоврядування слід визнати організаційно-господарські повноваження зазначених органів.

Для реалізації своєї господарської компетенції органи державної влади та органи місцевого самоврядування наділяються відповідними організаційно-господарськими повноваженнями, що дає підстави відносити їх до суб'єктів організаційно-господарських відносин. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування є учасниками відносин у сфері господарювання у разі, якщо вони є суб'єктами організаційно-господарських відносин, в яких вони і реалізують свої організаційно-господарські повноваження. Як впливає зі змісту ст. 176 ГК України, правовою формою, в якій існують організаційно-господарські відносини, є організаційно-господарські зобов'язання, як один із двох основних видів господарських зобов'язань (ч. 3 ст. 173 ГК України).

Змістом організаційно-господарського зобов'язання є здійснення зобов'язаною стороною на користь управненої сторони певної управлінсько-господарської (організаційної) дії або утримання від певної дії.

Відповідно, управнена сторона має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку. В інших відносинах (майново-господарських) органи державної влади та органи місцевого самоврядування виступають споживачами продукції і товарів (робіт, послуг), що виробляються і реалізуються (виконуються, надаються) суб'єктами господарювання, тобто не мають статусу суб'єкта організаційно-господарських повноважень. Компетенція Верховної Ради України закріплена в Конституції України (ст. 85).

За ст. 113 Конституції України КМ України є вищим органом у системі органів виконавчої влади, який в межах своєї компетенції видає постанови і розпорядження, що є обов'язковими до виконання (ст. 117 Конституції України). Організаційно-господарські повноваження КМ України закріплені в ст. 116 Конституції України та ч. 1 ст. 20 Закону України «Про Кабінет Міністрів України», за якими Кабінет Міністрів України:

- забезпечує проведення державної економічної політики, здійснює прогнозування та державне регулювання національної економіки;
- забезпечує розроблення і виконання загальнодержавних програм економічного та соціального розвитку;
- визначає доцільність розроблення державних цільових програм з урахуванням загальнодержавних пріоритетів та забезпечує їх виконання тощо.

До системи центральних органів виконавчої влади в Україні відносяться міністерства, державні комітети та центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом. Організацію, повноваження та порядок діяльності центральних органів виконавчої влади України визначено чинним законодавством.

Згідно із п. 4 Указу Президента України «Деякі питання організації роботи міністерств, інших центральних органів виконавчої влади» від 24.12.2010 р. міністерство відповідно до покладених на нього завдань:

- визначає пріоритетні напрями розвитку відповідної сфери;
- забезпечує нормативно-правове регулювання у визначеній сфері;
- узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до його компетенції, розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента України, КМ України та в установленому порядку вносить їх на розгляд Президентів України та КМ України;
- інформує та надає роз'яснення щодо здійснення державної політики у відповідній сфері;
- здійснює інші повноваження, визначені законами України та покладені на нього Президентом України.

Основними завданнями центральних органів виконавчої влади є (ст. 17 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади»):

- 1) надання адміністративних послуг;
- 2) здійснення державного нагляду (контролю);
- 3) управління об'єктами державної власності;

4) внесення пропозицій щодо забезпечення формування державної політики на розгляд міністрів, які спрямовують та координують їх діяльність;

5) здійснення інших завдань, визначених законами України та покладених на них Президентом України.

До системи місцевих органів виконавчої влади входять місцеві державні адміністрації, які здійснюють виконавчу владу в областях, районах, у містах

Києві та Севастополі. Місцева державна адміністрація в межах своїх повноважень здійснює виконавчу владу на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, а також реалізує повноваження, делеговані їй відповідною радою на підставі Закону України «Про місцеві державні адміністрації». Компетенція в галузі соціально-економічного розвитку закріплена ст. 17 означеного закону: Стаття 17. Повноваження в галузі соціально-економічного розвитку:

Місцева державна адміністрація:

1) розробляє проекти програм соціально-економічного розвитку і подає їх на затвердження відповідній раді, забезпечує їх виконання, звітує перед відповідною радою про їх виконання;

2) забезпечує ефективне використання природних, трудових і фінансових ресурсів;

3) складає необхідні для управління соціально-економічним розвитком відповідної території баланси трудових, матеріально-фінансових та інших ресурсів, місцевих будівельних матеріалів, палива; визначає необхідний рівень обслуговування населення відповідно до нормативів мінімальних соціальних потреб; проводить розрахунок коштів та визначає обсяг послуг, необхідних для забезпечення передбаченого законодавством рівня мінімальних соціальних потреб;

4) подає раді висновки щодо доцільності розміщення на відповідній території нових підприємств та інших об'єктів незалежно від форм власності;

5) вносить за погодженням з відповідними органами місцевого самоврядування пропозиції про створення спеціальних (вільних) економічних зон, зміну статусу та території цих зон;

6) розглядає та приймає рішення за пропозиціями органів місцевого самоврядування щодо проектів планів та заходів підприємств, установ, організацій, розташованих на відповідній території;

7) розробляє пропозиції щодо фінансово-економічного обґрунтування обсягів продукції, що підлягає продажу для державних потреб за рахунок державного бюджету; на пропозиції органів місцевого самоврядування формує обсяги продукції, що поставляється для місцевих потреб за рахунок коштів бюджетів місцевого самоврядування та інших джерел фінансування;

8) розробляє та вносить пропозиції до проектів державних цільових програм, а також довгострокових прогнозів та проектів індикативних планів розвитку відповідних галузей народного господарства, їх фінансово-економічного забезпечення.